

Kes karmistas mustrid

Kangakudumise kunst on mind lapsest saadik võlunud. Vokki tallas ema igal pimedal sügis- ja talveõhtul, voki ühtlane, monotoonne vurin kuulus igapäevaste häälituste juurde. Sel oli rahustav toime, see sisendas omapärast kindlustunnet. Nagu jahvataksid igaviku veskid oma koredat jahu, millest küpsetatud leivast toituvad järeltulevad põlved.

Ei mäleta enam, kui sageli see juhtus, kuid saabusid päevad, mil meie pisikese peretoa ühte nurka rajati suurtööstus. Vokk toimetati mujale, küllap samasse peiduurkasse, kust isa tassis välja kangasteljed; ta püstitas raamistiku kindlalt paika ning eemaldus siis ise. Masinavärgi töökorda seadmine, mida nimetati kanga niide panekuks, jäi ema hooleks. Tema oli tehase direktor ja tööliskond ühes isikus, teised tohtisid seda tegevust jälgida vaid aupaklikust kaugusest.

Sain tuttavaks paljude uute mõistetega, nagu lõim, kude, suga ja surnuk (sellist nimetust kandis meie kandis süstik). Ema istus tugeval puupingil nagu kuninganna valitsejatroonil, tallas mulle mõistmatuks jäänud otstarbel jalgpuid, surnuk lendas edasi-tagasi, juhtis koelõnga paika ja suga kinnitas selle järsu otsustava tõmbega lõimesse. Pikkamisi, kuid kindlalt valmis kodukootud kangasriie, mille mustri määras koelõngade asjatundlik paigutus. Nüüd nägi poisikese silm oma emas peale kõige muu ka kunstnikku.

Milline oli ema kangastelgede saatus, jääb mul igavesti teadmata. Vokist on saanud muuseumieksponaat. Konutab tegevusetult Alatskivi lossis nähtamatu pealkirjaga sildi all: oli kord. Temaga kohtumine valmistas mulle tohutut piinlikkust. Ookeani-taguse suurlinna kodanik ei tundnud teda ära. Kunagisi hinnatud tarbeesemeid ei suuda aeg muuta. Inimesi muudab küll.

Kuidas aja kangasteljed välja näevad, seda ma ei tea, kuid kangruna ta minu lugupidamist ei pälvi. Liiga sageli jätab ta istmepingi õpipoiste hooleks, kes teevad oma tööd lohakalt ning arutihti jõhkra hoolimatusega. Palju sõltub ajajärgust, millal elukanga kudumine aset leiab. Minuealiste omal on üks suur eelis – selle niidepanek toimus Eesti Vabariigi õitseajal. Viimistlemise käigus katkesid paljud lõngad, lõim ja kude aeti lootusetult sassi, hulk valminud kaunikirjalisi kangaid käristati julmalt katki. Mis terveks jäid, neisse kodusid sõda ja okupatsioonid oma karmid mustrid. Kahekümnenda sajandi keskel algas ajajärk, mil eestlaste elukangaid karmilt musterdati ja hingi valusalt muserdati.

Kes oskab vaadata, see näeb, et ka karmidel mustritel on oma võlu. Me oleme harjunud käsitama 1944. aasta sügist kui ajajärku, mis eesti rahva lahutas. Kuid vaadagem sügavamale ja küsigem, kas ta hoopis ei ühendanud. Nii lahkujail kui ka jääjail oli sama paleus – vaba kodumaa. See mõiste rebiti ajaloosündmuste käigus kaheks. Kes sel saatuslikul tunnil jäi kodumaale, pidi loobuma vabadusest. Kes otsustas vabaduse kasuks ja lahkus, sellelt võeti kodumaa. Mõlemale jäi aga kustumatu iha kaotatu järele. Ühtki aaret ei oska keegi hinnata nii hästi kui see, kes sellest on ilma jäänud.

Ka midagi negatiivset jäi mõlemale poolele, nimelt lootusetus. Kuid mida enam see maad võttis, seda tugevamaks paisus positiivne iha. Paisus, kuni võitis. Kadunud ja taasleitud paleuse kokkutraageldamisprotsess on vaevaline. See on kestnud aastaid ja kestab ikka veel. Liiga kaua on tallatud erinevaid radu ja otsitud

erinäolisi lahendussuundi, nii paljudele saabus võit liiga hilja. Ent peaasi on siiski, et ta saabus. Vaba kodumaa ei ole ammu enam tundmatu mõiste.

Kõiki neid karme mustreid on ajaloo perspektiivis õpetlik vaadelda. See karmus ei ole lahkunute ja paigalejäänute puhul identne, neil on omad erivarjundid, mida tabab ainult selle silm, kelle saatuse keerdkäigud on paigutanud samasse kategooriasse. Minu puhul on nii, et kodueestlaste Kolgata teed ma küll tajun, kunagiste pagulaste oma aga tunnen läbinisti, see on lahutamatu osa minust.

Olles võtnud südameasjaks vestelda oma saatuskaaslastega, et luua nende mäluksildudest tervik, mida võiks nimetada nende vaimseks pärandiks, hämmastab mind, kuivõrd ehedaid ja paeluvaid lugusid kätkevad endis just lihtsad, silmapaistmatud inimesed. Nad ei jää põrmugi maha prominentidest, kes on oma mälestused kirjasõnas jäädvustanud.

Ma ei tea, kas see on hea või halb, õige või vale, kuid ma ei ole nende lugu jutustades suutnud jääda kiretuks kõrvaltvaatajaks. Nad on mulle selleks liiga lähedased. Jaan Krossi parafraseerides, need on minu kallid kaasteelised. Enamikku olen tundnud pikemat aega, mõnd olen õppinud tundma alles usutluse käigus, ainult kaht selle raamatu kangelast ei ole ma iial isiklikult kohanud. Nende lugusid jutustades jatkan mõnel määral omaenda poolelijäänud lugu, rändan oma tegelastega käsikäes.

Nendel veergudel esinev põlvkond on hääbumas, oma olulise rolli ühiskonnas on nad juba minetanud. Kuid ajastul, mil nende elukangas niide pandi, olid aukohal mitmed põhilised väärtused, mida tänapäeval vähetähtsaks peetakse: vanemate austamine, Jumala tunnetus, vastutustunne ja ennekõike rahvuslik iseteadvus. Neid tasub meenutada ja meenutatust ehk ka üht-teist omaks võtta.

Seitsmeteistkümnest jutustajast on kolm asunud uuesti elama Eestisse. Kaks viimast, kontrastina, pole sealt iial

lahkunud. Ka nende loo tutvustamine teiste kõrval tohiks olla huvipakkuv.

Lõpuks lubatagu tähendada, et mul on sügavalt kahju inimestest, kes elavad minevikus. Oleks aga traagika, kui minevik lakkaks elamast meis.

EERIK PURJE